

KÄLLHÄNVISNINGAR OCH FAKTA

av

Marcus Lutteman

Den sjätte massutrotningen

I Ol Pejeta Conservancy i Kenya strövar tre nordliga trubbnoshörningar omkring i ett inhägnat område på nästan 300 hektar, bevakade dygnet runt av beväpnade vakter.

För femtio år sedan fanns det tusentals av deras sort på den afrikanska kontinenten. I dag är de tre de sista av sitt slag.

Tjuren Sudan är för gammal för att orka para sig, kon Najins fertila ålder är förbi och hennes dotter Fatu har fel på livmodern. Ett tyskt forskarteam ska hösten 2016 påbörja ett experimentellt fortplantningsförsök, men chanserna att lyckas är små. När Sudan, Najin och Fatu är döda kommer den nordliga trubbnoshörningen sannolikt att vara borta för alltid.

Fem gånger tidigare har massutrotningar av djur ägt rum på jorden. Den senaste – men inte den värsta – inträffade för 65 miljoner år sedan, då ett meteoritnedslag i nuvarande Mexiko tros ha lett till att hälften av alla planetens arter dog ut.

Just nu pågår den sjätte massutrotningen, och till skillnad från sina fem föregångare är denna helt och hållet skapad av människan. Sedan år 1900 har 468 arter av ryggradsdjur utrotats. Om utvecklingen hade följt den normala kurvan hade antalet i stället varit nio.

Många av de kvarvarande arternas bestånd krymper dessutom oroväckande snabbt. Över 1 900 arter är för närvarande

listade som akut hotade av Internationella naturvårdsunionen, IUCN, däribland en fjärdedel av alla jordens däggdjur. Det betyder att risken är extremt stor att de utrotas i det vilda inom en snar framtid.

Jag har valt att skänka 10 procent av mina intäkter från *Blodmåne* till olika projekt för att skydda några av dessa arter – noshörningarna. Jag är övertygad om att det bästa sättet att minska tjuvjakten är att minska efterfrågan, och därför kommer huvuddelen av pengarna, åtminstone till en början, att gå till organisationerna *Traffic* (www.traffic.org) och *Education för Nature – Vietnam* (www.envietnam.org).

Markus Lutteman, juli 2016

www.markuslutteman.se

www.facebook.com/MarkusLutteman

Trubbnoshörning
(vit noshörning)

Trubbnoshörning (vit noshörning)

Vikt: 1 800–3 000 kilo. *Utbredning:* I huvudsak Sydafrika men även Kenya, Namibia och Zimbabwe. *Antal individer:* Cirka 20 000. *Underarter:* Sydlig och nordlig trubbnoshörning. Endast tre nordliga trubbnoshörningar finns kvar. *Status*:* Nära hotad.

Spetsnoshörning
(svart noshörning)

Spetsnoshörning (svart noshörning)

Vikt: 900–1 350 kg. *Utbredning:* Södra och östra Afrika. *Antal individer:* 5 042–5 455. *Underarter:* Det finns tre kvarvarande underarter av svart noshörning. Den fjärde, västlig svart noshörning, förklarades utrotad 2011. *Status:* Akut hotad.

Indisk noshörning

Indisk noshörning

Vikt: 1 500–2 200 kilo. *Utbredning:* Nepal och delstaten Assam i nordöstra Indien. *Antal individer:* Cirka 3 300. *Status:* Sårbar.

Sumatra-
noshörning

Sumatranoshörning

Vikt: 500–960 kg. *Utbredning:* Sumatra (Indonesien) och eventuellt Malaysia. *Antal individer:* Färre än 100. *Underart:* Borneonoshörning (världens minsta noshörning). Uppskattningsvis 12–18 individer kvar. Regnskogen där de bor ska avverkas. *Status:* Akut hotad.

Javanoshörning

Javanoshörning

Vikt: 900–2 300 kilo. *Spridningsområde:* Java, Indonesien. *Antal individer:* Cirka 60. *Status:* Akut hotad.

*) Kriterierna är internationella och tas fram av IUCN, Internationella naturvårdsunionen.

Antal tjuvskjutna noshörningar i Sydafrika

Källa: IUCN African Rhino Specialist Group (AFRSG)

Högsta uppmätta siffran sedan tjuvjaktskrisen började. Kan jämföras med endast 60 skjutna noshörningar på hela kontinenten tio år tidigare.

Källor

Våren 2015 reste jag till Sydafrika och besökte Krugerparken och det närliggande reservatet Greater Makalali Reserve. Jag följde med fältguider och parkvakter ut i vildmarken, både till fots och i olika motorfordon, och sov flera nätter i tält i reservatet. Jag intervjuade också ett antal experter i regionen som arbetar aktivt mot tjuvjakt och med andra metoder för att skydda noshörningarna.

Dessutom har jag haft nytta av följande källor:

Litteratur

Floder av röd jord av Natasha Illum Berg, Norstedts, 1999.

The heroin diaries – a year in the life of a shattered rock star av Nikki Sixx och Ian Gittins, Pocket Books, 2008.

Jordens djur – hovdjuren av David W McDonald m fl, Bonnier Fakta, 1990.

Killing for profit – exposing the illegal rhino horn trade av Julian Rademeyer, Zebra Press, 2012.

The last rhinos av Lawrence Anthony and Graham Spence, Pan Books, 2013.

Moçambique av Mike Slater, Fyris, 2014.

Möten med vilda djur i södra Afrikas naturreservat av Raphael Ben-Shahar, Könenmann, 1999.

Operation Lock and the war on rhino poaching av John Hanks, Penguin Books, 2015.

The poacher's moon av Richard Peirce, Struik Nature, 2014.

The rhino keepers – struggle for survival av Clive och Anton Walker, Jacana, 2012.

The sixth extinction – an unnatural history av Elizabeth Kolbert, Henry Holt, 2014.

Trading to extinction av Patrick Brown, Dewi Lewis Publishing, 2014.

Sydafrika – betraktelser från Kap till Kruger av Anders Carlsson och Annika Langa, Ica bokförlag, 2010.

Zambia, Mozambique & Malawi av Mary Fitzpatrick m fl, Lonely Planet, 2013.

Artiklar och reportage

”A picture of loneliness: you are looking at the last male Northern white rhino”, *The Guardian*, 12 maj 2015.

”Africa’s white gold of jihad: al-Shabaab and conflict ivory”, *Elephant Action League*, 9 april 2013.

”Al Shabaab and the human toll on the illegal ivory trade”, *National Geographic*, 3 oktober 2013.

”’Al-Shabaab video’ calls for attacks on London shopping centres including Oxford Street and Westfield”, *Independent*, 22 februari 2015.

”Analysis: Islamic state strenghtens ties with Boko Haram”, *BBC News*, 24 april 2015.

”The bigger story behind the killing of Cecil the lion that the media overlooked”, *Alternet*, 14 januari 2016.

”Biotech firm creates fake rhino horn to reduce poaching”, *Digital Journal*, 20 juni 2015.

”British zoos put on alert over rising threat of rhino rustlers”, *Independent*, 30 januari 2012.

”Cancer rate in Vietnam among world’s highest”, *Xinhuanet.com*, 12 april 2013.

”Cecil the lion: Ricky Gervais and Cara Delevingne lead outpouring of anger after trophy hunter is identified as Walter Palmer”, *Independent*, 29 juli 2015.

”Cecil the lion: Zimbabwe will not charge US dentist over killing”, *The Guardian*, 12 oktober 2015.

”China joins forces with South Africa and Mozambique against wildlife crime”, *WWF Global*, 14 april 2016.

”China’s obsession with rhino horn is sending South African rhino deaths through the roof”, *Quartz*, 19 december 2013.

”Chinese crime rings and the global rhino horn trade”, *China Dialogue*, 19 augusti 2014.

”The claim that illegal ivory is funding a major terror group in Africa may not be true”, *Global Post*, 14 november 2014.

”Colleagues in shock after Limpopo ranger killed by poachers”, *News24*, 21 juni 2016.

”Dag och natt riskerar de livet”, *WWF Eko*, nr 4, 2014.

”The dead zoo gang”, *Atavist Magazine*, nr 35, mars 2014.

”Down to the last three: can science save Northern white rhino from extinction?”, *The Guardian*, 15 maj 2016.

”Endangered white rhino dies at San Diego zoo safari park”, *New York Times*, 22 november 2015.

”Fem års fängelse för terroristbrott”, *Sydsvenskan*, 2 juni 2016.

”Ferrari factor: how Vietnam’s wealthy elite have made rhino horn worth its weight in gold”, *Independent*, 23 januari 2014.

”Forget cocaine: rhino horn is the new drug of status”, *Global Post*, 27 augusti 2012.

”From poisoning to legalization, can the rhino poaching crisis ever be solved?”, *IFL Science*, 21 september 2015.

”Försökte sälja noshörningshorn illegalt”, *Mitt i Kungsholmen*, 3 mars 2014.

”Globalt jättebeslag av djurben”, *Göteborgs-Posten*, 19 juni 2015.

”Handlade med noshörningshorn – greps i Sverige”, *Dagens Nyheter*, 30 april 2012.

”Har det, eller har det inte, medicinskt värde?”, *WWF Eko*, nr 4, 2012.

”How killing elephants finances terror in Africa”, *National Geographic*, 12 augusti 2015.

”Hunting season”, *Zam Magazine*, 17 mars 2014.

”Illegal jakt löper amok i Afrika och Asien”, *WWF Eko*, nr 3, 2012.

”Illegal trade in wildlife and timber products finances criminal and militia groups, threatening security and sustainable development”, UNEP News Centre, 24 juni 2014.

”In Europe’s museums, rhino horns are easy pickings”, *Time*, 15 september 2011.

”In trafficking of wildlife, out of reach for the law”, *New York Times*, 3 mars 2013.

”In Vietnam, rampant wildlife smuggling prompts little concern”, *New York Times*, 30 mars 2015.

”Irish Sunday Mirror investigates the Irish traveller gang who steal and trade in precious rhino horn”, *Irish Mirror*, 15 september 2013.

”IUCN reports deepening rhino poaching crisis in Africa”, IUCN, pressmeddelande, 9 mars 2016.

”Ivory and terror: fact or myth?”, *Traffic Bulletin*, nr 2, 2015.

”Jag vill bara få tillbaka min bror”, *Svenska Dagbladet*, 31 maj 2015.

”Kidnapped in Mozambique: in the clutches of rhino poachers”, *Spiegel Online International*, 12 mars 2015.

”Killing fields: Africa’s rhinos under threat”, *Time*, 13 juni 2011.

”Kvinnor i Sydafrika tvingas leva som jagade djur”, *Dagens Nyheter*, 21 april 2013.

”Like cocaine minus the risk, rhino horn trade explodes in Africa”, *International Business Times*, 9 april 2014.

”Lion killer’: Walter Palmer’s Florida vacation home vandalized”, *The Guardian*, 5 augusti 2015.

”Medical claims for rhino horn: you’re better on Aspirin or biting your nails”, *Africa Check*, 22 september 2012.

”Misstänkte terroristen föll mellan stolarna”, *Dagens Nyheter*, 15 april 2016.

”The most trafficked mammal you’ve never heard of”, CNN.com, 2 april 2014.

”Mozambique: almost 500 Mozambican poachers killed in South Africa”, *Allafrica.com*, 22 september 2015.

”19 elephants killed by poachers in the KNP”, Sanparks, pressmeddelande, 22 oktober 2015.

”Noshörningens hemlighet”, *Café*, april 2015.

”Nya terrorledaren bodde i Sverige”, *GT*, 5 augusti 2012.

”Poaching the creature that’s more valuable than gold”, *BBC News*, 4 april 2015.

”Poaching threatens Great Limpopo Transfrontier Park”, *Zimbabwe Situation*, 3 mars 2014.

”The rhino horn crisis and the Darknet”, *Motherboard*, 24 januari 2013.

”Rhino poaching: inside the brutal trade”, *Financial Times*, 2 oktober 2015.

- ”Rhinos now extinct in Mozambique”, *Daily News*, 2 maj 2013.
- ”Sista chansen för hotade noshörningar”, *WWF Eko*, nr 1, 2015.
- ”Smuggled rhino horns: the Thai connection”, *Bangkok Post*, 25 september 2011.
- ”South Africa rhino poaching: Kruger staff arrested”, *BBC News*, 29 februari 2012.
- ”Spetsnoshörningen utrotad i Västafrika”, *Svenska Dagbladet*, 12 november 2011.
- ”35 years in jail for Zim rhino poacher”, *News24*, 1 januari 2016.
- ”Three cops arrested for alleged rhino poaching”, *EWN News*, 25 november 2015.
- ”Three Kruger National Park workers arrested on suspicion of rhino poaching”, *Huffington Post*, 22 september 2014.
- ”Tiger cake and rhino horn – a walk on the Asian wild side”, *SWARA Magazine*, juli–september 2012.
- ”Två gripa för lejonjuvjakten”, *Svenska Dagbladet*, 29 juli 2015.
- ”The unusual case of the rhino that lived at Colchester Zoo”, Essex Police, pressmeddelande, oktober 2010.
- ”Uppstoppad noshörning flyttas”, *Sydsvenskan*, 20 februari 2012.
- ”Ut ur Afrika”, *WWF Eko*, nr 4, 2013.
- ”Vietnam port customs find over 700 kg of wildlife tusk, horn hidden in fake marble”, *Tuoi Tre News*, 14 augusti 2015.
- ”Vietnam’s illegal trade in rhino horn”, *BBC News*, 9 februari 2014.
- ”The white gold of jihad”, *New York Times*, 30 september 2013.
- ”Why are Kruger’s rhinos being hit so hard?”, *Savetherrhino.org*, maj 2013.
- ”Why did the death of a single lion cause a sustained uproar?”, *Conservation Magazine*, 4 maj 2016.

”Why do white people despise blacks?”, Debattartikel i *Sunday Times* (Sydafrika), 10 januari 2016.

”Why does a rhino horn cost \$300 000? Because Vietnam thinks it cures cancer and hangovers”, *BBC News*, 9 februari 2014.

”Wildlife poaching linked to Boko Haram”, *Daily Independent* (Nigeria), 21 maj 2014.

”Zoos tighten security as threat of animal poaching grows”, *The Guardian*, 3 februari 2012.

”Återupptäckt”, *WWF Eko*, nr 2, 2016.

Rapporter och dokument

”Accelerated modern human-induced species losses: entering the sixth mass extinction”, Gerardo Ceballos m fl, *Science Advances*, 19 juni 2015.

”Beyond borders: Crime, conservation and criminal networks in the illicit rhino horn trade”, Julian Rademeyer, The global initiative against organized crime, juli 2016.

”Black market trade in rhinoceros horn”, United States Department of Justice, 15 april 2015.

”The environmental crime crisis – threats to sustainable development from illegal exploitation and trade in wildlife and forest resources”, Christian Nelleman m fl, UNEP och Interpol, 2014.

”Extinction of the javan rhinoceros from Vietnam”, Sarah Brook m fl, WWF, 2011.

”Fact sheet: U.S. support for combating wildlife trafficking”, Whitehouse.gov, 4 augusti 2014.

”Illegal trade in ivory and rhino horn: an assessment to improve law enforcement under the wildlife traps project”. Tom Milliken, USAID och Traffic, 2014.

”Kruger National Park, official guide”, Kruger National Park and Jacana Media, 4 uppl., 2013/2014.

”New study throws light on South Africa’s lion bone trade”, Traffic.org, 16 juli 2015.

”Out of Africa – mapping the global trade in illicit elephant ivory”, Varun Vira m fl, Born Free USA och C4ADS, augusti 2015.

”Tipping point: Transnational organised crime and the ‘war’ on poaching”, Julian Rademeyer, The global initiative against organized crime, juli 2016.

”Rhino population figures”, Savetherrhino.org.

”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”, Tom Milliken och Jo Shaw, Traffic, 2012.

”Svenskar bidrar till terrorism i Somalia”, Fallstudier om terrorism, Säkerhetspolisen, 2010.

”Säkerhetspolisens årsbok 2015”, Säkerhetspolisen, 2016.

TV, film och Youtube

”Animal black ops” (avsnitt 3), *Kanal 9*, 29 mars 2016.

”Big game, big money”, *Financial Times* (ft.com/video), 2 oktober 2015.

”De sista elefanterna”, SVT, 1 februari 2015.

Exclusive: inside battle against rhino poaching. Sky News, 14 oktober 2015.

”Historic ivory burn covers the sky in smoke and ash”, *CNN*, 1 maj 2016.

”NY: Clintons at Central Park Zoo: ivory funds terror”, *CNN*, Youtube, 26 april 2016.

”Racing extinction”, *Discovery Channel*, 2 december 2015.

”Return of the lizard king”, *Al Jazeera*, 21 november 2013.

”SOS Noshörning”, *Kunskapskanalen*, 27 mars 2015.

”3D printing rhino horns can stop poaching in Africa”, *Seeker Stories*, Youtube, 13 augusti 2015.

”Warlords of ivory”, *National Geographic Channel*, 30 augusti 2016.

Podcasts och radio

”Rhino horn trafficking: market-based solutions under scrutiny”, *Behind the schemes*, 28 november 2015.

”Terrorforskare: ett ovanligt hot från terrorgruppen al-Shabaab”, *Sveriges radio P3 Nyheter*, 23 februari 2015.

”The UN’s lone ranger: combating international wildlife crime”, *Behind the schemes*, 2 oktober 2015.

”Where are they now? South Africa’s alleged rhino horn traffickers”, *Behind the schemes*, 13 mars 2014.

”South Africa’s rhino horn dealers”, *Behind the schemes*, 27 februari 2013.

”Tackling wildlife crime in Vietnam”, *Behind the schemes*, 10 mars 2012.

Webbsajter

envietnam.org
gamblingonextinction.net
mi5.gov.uk
olpejetaconservatory.org
savetherhino.org
sesafaris.com
traffic.org
wwf.org

Intervjuer

Vincent Barkas, grundare av Protrack, en sydafrikansk organisation som utbildar vaktstyrkor för att bekämpa tjuvjägare.

Filippo Bassini, gruppchef artskydds- och kulturarvsbrott, NOA/utredningssektionen, Polisen.

Allan Carlsson, talesperson för tjuvjakt och Afrikafrågor, WWF Sverige.

Mats Forslund, expert på handeln med hotade arter, WWF Sverige.

Mike Job, projects director, Siyafunda Wildlife & Conservation, Greater Makalali Reserve, nordöstra Sydafrika.

Patrick Jordan, grundare av Rhino Revolution, Sydafrika.

Chris Martin, naturfotograf, Leadwood Private Game Reserve, Sydafrika.

Stefan Mattsson, djurvårdare, Kolmårdens djurpark.

Tom Milliken, elephant and rhino programme co-ordinator, Traffic.

Andrews Mtshali, coordinator endangered species, Siyafunda Wildlife & Conservation, Sydafrika.

Jamie Paterson, lead trails guide, Siyafunda Wildlife & Conservation, Sydafrika.

Julian Rademeyer, sydafrikansk journalist och författare till boken *Killing for profit*.

Magnus Ranstorp, forskningschef vid Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier (CATS) vid Försvarshögskolan i Stockholm.

Bengt Röken, veterinär, tidigare chefveterinär på Kolmårdens djurpark.

Shaene Tintinger, general manager, Protrack anti-poaching unit, Sydafrika.

Källhänvisningar

Följande är ett försök att lista vilka källor jag använt mig av i de olika kapitlen. Detta för att hjälpa läsaren att reda ut vad som bygger på fakta och vad som är författarens egna fantasier.

Citaten på sid 9

är hämtade från boken *The poacher's moon*, sid 5, och reportaget "The dead zoo gang".

Kolmårdens djurpark, Sverige, sid 11–14

Miljön på Kolmården och uppgifterna om parkens noshörningar är baserade på intervjuer med djurvårdaren Stefan Mattsson samt mina egna observationer från ett guidat besök i djurparkens stängda del, februari 2016. Kolmården har dock inte, och har aldrig haft, någon nordlig trubbnoshörning. Arten fanns däremot till för några år sedan representerad på San Diego Zoo i USA och i Dvur Králové Zoo i Tjeckien. Källor: *The Rhino keepers*, sid 20, och "Endangered white rhino dies at San Diego zoo safari park".

Att en noshörning på en djurpark skulle dödas för sina horn är inte osannolikt. 2009 stals hornet från en noshörning som nyligen avlidit på Colchester Zoo i Storbritannien ("The unusual case of the rhino that lived at Colchester Zoo") och 2012, efter en rad stölder av noshörningshorn från museer och privata samlingar, gick brittiska polisen ut med en varning till alla

djurparker och safariparker att deras noshörningar kunde vara i fara. ”British zoos put on alert over rising threat of rhino hustlers” och ”Zoos tighten security as threat of animal poaching grows”.

New York City, USA, sid 15–20

Marilyn Manson-citatet är hämtat ur låten ”Third day of a seven day binge”, från albumet *The Pale Emperor*.

Rob Chazeys kedja mellan örat och näsan är en kärleksfull blinkning till Skid Rows basist Rachel Bolan, som smyckade sig på detta sätt under sena 1980- och tidiga 1990-talet.

Massingir, Moçambique, sid 21–25

Beskrivningen av Massingir: Intervjuer med Vincent Barkas och Julian Rademeyer, samt *Killing for profit*, sid 207–236; ”Hunting season” och ”Kidnapped in Mozambique: in the clutches of rhino poachers”.

Great Limpopo Transfrontier Park är fortfarande under uppbyggnad. Storleken är i dag 37 572 km², och målet är att utvidga den till nästan 100 000 km², vilket skulle göra den till världens största skyddade vildmarksområde. Men projektet är försenat, bland annat på grund av de fortsatta stora problemen med tjuvjakt. ”Poaching threatens Great Limpopo Transfrontier Park” och sajterna greatlimpopo.org och peaceparks.org/tfca.php?pid=19&mid=1005.

Om beloppen som betalas till tjuvjägare: ”Hunting season” och *Killing for profit*, sid 210.

Hanoi, Vietnam, sid 26–30

Gulhuvad tempelsköldpadda (*Heosemys annandalii*) är rödlistad av Internationella naturvårdsunionen, IUCN, under kategorin ”hotad”. Myrkotten (*Pholidota*) består av flera underarter, varav flera listas som hotade eller akut hotade. Monokelkobran (*Naja kaouthia*) anses inte hotad men minskar i antal. www.iucnredlist.org

Hur djuren i lagret är förpackade är bland annat inspirerat av de dokumentära bilderna i boken *Trading to extinction*.

Att restaurangerna i Mekongdeltat i södra Vietnam gärna erbjuder turister kobror både i form av maträtter och snake wine upplevde jag själv under en månadslång vistelse i landet 1999.

Kolmårdens djurpark, Sverige, sid 31–33

Beskrivningen av kampen för att rädda den skadade noshörningen bygger på en intervju med Bengt Röken, tidigare chefsveterinär på Kolmården.

Det höga priset på noshörningshorn i Vietnam: "Big game, big money"; *Killing for profit*, sid 7-8; *The poacher's moon*, sid 126; "Poaching the creature that's more valuable than gold"; "Rhino poaching: inside the brutal trade" samt "Ferrari factor: how Vietnam's wealthy elite have made rhino horn worth its weight in gold".

Sista meningen: "... en hel art" kräver ett förtydligande: Nordlig trubbnoshörning är egentligen inte en egen art utan en underart.

Hanoi, Vietnam, sid 40–41

Hur myrkottar tillagas och vad skalen används till: *Killing for profit*, sid 286–288 och "The most trafficked mammal you've never heard of".

Massingir, Moçambique, sid 42–44

Om det öde som väntar många tjuvjägare från Moçambique: *Killing for profit*, sid 206–236; "Mozambique: almost 500 Mozambican poachers killed in South Africa" och "Tipping point: transnational organised crime and the 'war' on poaching".

New York City, USA, sid 45–50

Rob Chazey är inte den enda rockstjärna som blivit sängvätare på grund av missbruk. Guns N' Roses-gitarristen Slash har

själv berättat om liknande erfarenheter i boken *The heroin diaries – a year in the life of a shattered rock star* (Nikki Sixx och Ian Gittins, Pocket Books, 2008), sid 134–135.

Bowery Ballroom i New York har av Rolling Stone rankats som en av USA:s bästa rockklubbar. *The best clubs in America* (rollingstone.com, 2013-03-28).

Massingir, Moçambique, sid 56–59

De maffialedare som står högst upp i hierarkin i Massingir har även i verkligheten nära band till både polisen och politikerna. Källor: Intervjuer med Vincent Barkas och Julian Rademeyer, samt *Killing for profit*, sid 207–236; ”Beyond borders: crime, conservation and criminal networks in the illicit rhino horn trade”; ”Hunting season” och ”Kidnapped in Mozambique: in the clutches of rhino poachers”.

Noshörningarnas storlek och beteende: Faktasidor om vit noshörning på www.savetherhino.org och www.wwf.org.

Shanghai, Kina, sid 60–63

Information om javanoshörningen och dess horn har hämtats från sajterna savetherhino.org och www.worldwildlife.org/species/javan-rhino.

USA:s engagemang i handeln med noshörningshorn beskrivs i rapporten *Black market trade in rhinoceros horn*.

Fallet med de femtio stulna hornen är inspirerat av ett liknande, verkligt fall som finns beskrivet i *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 201.

Om noshörningshorn som statussymbol i Kina: Intervju med Vincent Barkas samt ”China’s obsession with rhino horn is sending South African rhino deaths through the roof”.

Vietnams sista noshörning: ”*Extinction of the javan rhinoceros from Vietnam*”.

De sista nordliga trubbnoshörningarnas öde i Kongo finns utförligt beskrivet i boken *The last rhinos*.

Hanoi, Vietnam, sid 64–73

Hornet som statussymbol i Vietnam: Intervju med Tom Milliken samt ”Ferrari factor: how Vietnam’s wealthy elite have made rhino horn worth its weight in gold”; ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”; ”The rhino horn crisis and the Darknet” och ”Why does a rhino horn cost \$300 000? Because Vietnam thinks it cures cancer and hangovers”.

Om buffelhorn som säljs som noshörningshorn: *Killing for profit*, sid 235–236, och ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”.

Om att hornets spets anses värdefullast i medicinskt hänseende: *Killing for profit*, sid 264.

Om att hornet sägs bota bakfylla: *Killing for profit*, sid 265; ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates” och ”Why does a rhino horn cost \$300 000? Because Vietnam thinks it cures cancer and hangovers”.

Om processen att göra pulver av noshörningshorn: *Killing for profit*, sid 259–262; *SOS Noshörning* och ”Forget cocaine: rhino horn is the new drug of status”.

De sista vilda nordliga trubbnoshörningarna i Kongo: *The last rhinos*.

Xiem la och guang: ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”.

I *Killing for profit*, sid 273–274, beskrivs hur noshörningshornet blivit en statussymbol för de nyrika i Hanoi.

Har hornet något medicinskt värde? Enligt åtskilliga artiklar

och rapporter är svaret nej, men det finns faktiskt också studier som tyder på att hornet kan ha en svagt feberdämpande effekt, dock betydligt sämre än till exempel Alvedon. Se bland annat: *Killing for profit*, sid 261–263; ”Har det, eller har det inte, medicinskt värde?” och ”Medical claims for rhino horn: you’re better on Aspirin or biting your nails”.

11 200 meter över havet i luftrummet ovanför Västafrika, sid 74–86

Uppgifterna om hotade grodarter är hämtade från sajten *savethefrogs.com*.

Platserna i och omkring Arboga är verkliga. Skildringarna bygger på mina egna nitton uppväxtår i kommunen.

Betty Ford Center i Rancho Mirage i Kalifornien är ett klassiskt rehabcenter för rockstjärnor: <http://wzlx.cbslocal.com/photo-galleries/2011/07/11/rock-stars-who-recovered-at-betty-ford-clinic-photos/> samt www.ranker.com/list/celebrities-who-went-to-betty-ford-clinic-rehab/celebrity-lists.

Reservatet Limpopo Rhino Reserve är påhittat men inspirerat av ett antal verkliga privatägda reservat belägna vid Krugerparkens västra gräns.

Limpopo National Park, Moçambique, sid 89–91

Stängslet mellan Moçambique och Sydafrika sattes upp 1975, under apartheidregimen, och var då ett dödligt 3 300-voltsstängsel. På tre år dog fler människor längs med det stängslet än längs Berlinmuren under hela dess tjugoåttaåriga historia. I dag finns inte något staket alls längs delar av gränsen. Det togs bort 2002 som en del i skapandet av Great Limpopo Transfrontier Park. På grund av den ökade tjuvjakten höjs dock röster för att återupprätta stängslet. Källor: *Killing for profit*, sid 211–212, samt ”Why are Kruger’s rhinos being hit so hard?”.

Hoedspruit, Sydafrika, sid 92–99

Beskrivningarna av Hoedspruit och dess omgivningar bygger på mina egna observationer.

De reservat som nämns existerar, men Rhino Reserve är som sagt påhittat.

Citaten om svarta som aldrig sett vilda djur bygger på intervjuer med Vincent Barkas och debattartiklarna ”No, Julius – saving rhinos is not just a ’white thing’” och ”Why do white people despise blacks?”, publicerade i *Sunday Times*, Sydafrika, den 10 januari och 7 februari 2016.

James Hetfield berättar själv om sin ryska björnjakt i dokumentären *Some kind of monster* (2004).

”Oom” är ett artigt sätt att tilltala äldre på afrikaans.

Hanoi, Vietnam, sid 100–106

Syndikatet Huong Trading och dess karaktärer är påhittade. Att det finns vietnamesiska handels- och grossistföretag som sysslar med illegal djurhandel är däremot ett faktum. Se bland annat rapporten ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 107–119

Beskrivningen av noshörningsspillning bygger på egna observationer och intervjuer med bland andra Jamie Paterson, lead trails guide i Greater Makalali Reserve.

Om det är bra eller dåligt att såga av noshörningarnas horn debatteras flitigt i Sydafrika. De ståndpunkter som återges bygger på intervjuer med bland andra Jamie Paterson i Greater Makali Reserve och Chris Martin i Leadwood Private Game Reserve samt boken *The last rhinos*, sid 256.

Hur svarta noshörningar använder sina horn beskrivs bland annat i *The Rhino keepers*, sid 23–24.

Problemen med de höga kostnaderna för att skydda noshörningar: *Killing for profit*, sid 140.

Problemen med rangers som hjälper tjuvjägare bekräftas av alla jag intervjuat i Sydafrika. Se även "South Africa rhino poaching: Kruger staff arrested"; "Three Kruger National Park workers arrested on suspicion of rhino poaching" och "Tipping point: transnational organised crime and the 'war' on poaching".

Det forensiska labbet heter Onderstepoort Veterinary Genetics Laboratory och är en del av University of Pretoria. Databasen som används för DNA-indexering heter RhODIS. Källor: <http://rhodis.co.za> och <http://www.up.ac.za>.

Noshörningshorn i traditionell medicin: *The poacher's moon*, sid 123–126; "Har det, eller har det inte, medicinskt värde?"; "Medical claims for rhino horn: you're better on an Aspirin or biting your nails" och "Ferrari factor: how Vietnam's wealthy elite have made rhino horn worth its weight in gold".

Även i nyare farmakologiska lexikon i Vietnam rekommenderas noshörningshorn som medicin mot diverse åkommor: *Killing for profit*, sid 260.

Ett antal verkliga reservat, däribland Sabi Sands och Timbavati, ingår i Associated Private Nature Reserves, vilka tillsammans med Krugerparken bildar Greater Kruger National Park. Mellan dessa privata reservat och nationalparken finns sedan början av 1990-talet inga stängsel. Läs mer på: <http://timbavati.co.za/the-kruger-national-park-2/>.

Krugerparken, Sydafrika, sid 120–126

Noshörningen utrotades i Moçambique för över hundra år sedan av storviltsjägare. Arten återinfördes i början av 2000-talet, men alla dessa djur har nu fallit offer för tjuvjakt. "Rhinos now extinct in Mozambique".

Nära 500 moçambikiska tjuvjägare har skjutits i Sydafrika på bara fem år. "Mozambique: almost 500 Mozambican poachers killed in South Africa".

Mobiltelefonernas och Facebooks roll i tjuvjakten bygger på intervjuer med flera rangers samt informationsskyltar på campingplatser i Krugerparken.

Användningen av *muti* skildras bland annat i *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 30.

Avsnittet om hur parkvakter får agera bygger på intervjuer med Shaene Tinting. Moçambikiernas rädsla för att bli skjutna utan förvarning bygger på intervju med Vincent Barkas samt uppgifter i *Killing for profit*, sid 207–210.

Hur oxhackaren samarbetar med noshörningar beskrivs bland annat i *The rhino keepers*, sid 19 och 23.

Att ett ormbett kan vara ett tecken från vredgade gudar eller förfäder är en utbredd uppfattning på många håll i Afrika. *The last rhinos*, sid 161.

Kolmårdens djurpark, Sverige, sid 127–135

Uppgifterna om polisutredningen bygger i huvudsak på intervjuer med kriminalinspektör Filippo Bassini.

Uppgifterna om smugglarnas tänkbara flighter är hämtade från flygplatserna egna sajter.

De svenska brotten som nämns baseras på två verkliga rättsfall. ”Handlade med noshörningshorn – greps i Sverige” och ”Försökte sälja noshörningshorn illegalt”. Domen i det senare fallet föll i Stockholms tingsrätt den 23 mars 2016. Målnummer: B 16687-13.

Det höga svartmarknadspriset på noshörningshorn: ”Big game, big money”; *Killing for profit*, sid 7–8; *The poacher’s moon*, sid 126; ”Poaching the creature that’s more valuable than gold”; ”Rhino poaching: inside the brutal trade” samt ”Ferrari factor: how Vietnam’s wealthy elite have made rhino horn worth its weight in gold”.

Stölden av noshörningshornet från Göteborgs naturhistoriska museum skildras utförligt i reportaget ”Noshörningens hemlighet”.

Malmö museers beslut att gömma sin uppstoppade noshörning: ”Uppstoppad noshörning flyttas”.

Den irländska ligan Rathkeale Rovers intresse för noshörningshorn skildras ingående i reportaget ”The dead zoo gang”. Se även reportagen ”In Europe’s museums, rhino horns are easy pickings” och ”Irish Sunday Mirror investigates the Irish traveller gang who steal and trade in precious rhino horn”.

Den vietnamesiska cancermyten: Intervjuer med Tom Milliken och Julian Rademeyer samt *Killing for profit*, sid 267–268; ”Rhino horn trafficking: market-based solutions under scrutiny”; *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 236, samt *The last rhinos*, sid 267–268.

Tjuvjägaren i Zimbabwe: ”35 years in jail for Zim rhino poacher”.

Affärsmän som samlar på lager av noshörningshorn och inväntar artens utrotning: Intervjuer med Tom Milliken och Mats Forslund samt dokumentärfilmen *De sista elefanterna*.

Hanoi, Vietnam, sid 136–138

Om Vietnams cancerplåga: *The Poacher’s moon*, sid 123; ”Cancer rate in Vietnam among world’s highest” samt ”Strengthening National Cancer Planning Efforts and Building on 20 Years of US–Vietnam Relations”.

Cites står för ”Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna” och är ett internationellt avtal som reglerar handeln med hotade arter och växter. Konventionen började gälla 1975. I dag är 182 länder anslutna, däribland Sverige. www.cites.org

Om handeln med lejonben: *Killing for profit*, sid 168–172, och ”New study throws light on South Africa’s lion bone trade”.

Elfenbenen som gjutits in i falska marmorblock är en ren plankning av en verklig händelse år 2015: ”Vietnam port customs find over 700 kg of wildlife tusk, horn hidden in fake marble”.

Om al-Shabaabs inblandning i handeln med elfenben och

noshörningshorn: *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 218; *Animal black ops* (del 3, 2016); "Africa's white gold of jihad: al-Shabaab and conflict ivory"; "Fact sheet: U.S. support for combating wildlife trafficking"; "How killing elephants finances terror in Africa" och "The white gold of jihad".

Om al-Shabaabs nätverk i Sverige: "Nya terrorledaren bodde i Sverige" och "Svenskar bidrar till terrorism i Somalia". Men är det sannolikt att al-Shabaab skulle kunna vara inblandade i att döda en noshörning i en svensk djurpark och sedan göra affärer med hornen?

Terrorforskaren Magnus Ranstorp svarar: "Det låter inte särskilt sannolikt." Han bekräftar dock att en högt uppsatt al-Shabaabledare har bott i Göteborg.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika sid 139–150

Parkvakternas utsatta arbetssituation och de många blodiga sammanstötningarna med tjuvjägare på reservaten bygger på intervjuer med Vincent Barkas och Shaene Tintinger samt "Colleagues in shock after Limpopo ranger killed by poachers"; *Killing for profit*, sid 107; *The poacher's moon*, sid 129–132; "Rhino poaching: inside the brutal trade" och "Dag och natt riskerar de livet".

Noshörningars snabbhet: Usain Bolt sprang i snitt 37,6 km/h när han satte sitt världsrekord på hundra meter i Berlin 2009. Toppfarten uppmättes till 44,72. Svarta noshörningars toppfart har uppmätts till 55 km/h, i betydligt svårframkomligare terräng. *Möten med vilda djur i södra Afrikas naturreservat*, sid 87; www.iaaf.org; www.savetherhino.org; wikipedia.org.

Hur den svarta noshörningen ser ut, hur den betar sig och hur den reagerar när den blir skrämmd och går till attack beskrivs bland annat i *The rhino keepers*, sid 21–24.

Hur snaror ser ut och vilka sår de orsakar fick jag se under ett besök på Protracks träningsanläggning utanför Hoedspruit i Sydafrika.

”Landy” är ett sydafrikansk smeknamn på Land Rover. Se bland annat boken *The last rhinos*.

Krugerparken, Sydafrika, sid 151–153

Hur de uteblivna regnen påverkade landskapet kunde jag själv bevittna under min resa till nordöstra Sydafrika i april 2015. Floder och vattenhål som borde varit välfyllda var redan tomma, trots att regnperioden just var över.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 154–161

Att tjuvjägare använder avancerad utrustning såsom helikoptrar och glasögon med mörkerseende nämndes så tidigt som 2011, i Times reportage ”Killing fields: Africa’s rhinos under threat”. Två andra exempel nämns i *Operation Lock and the war on thino poaching*, sid 199 och *The last rhinos*, sid 265–267.

Den snabba transportkedjan från Sydafrika till Vietnam: ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”.

Noshörningens dödsskrik har beskrivits på följande sätt av den legendariske sydafrikanske miljökympen Ian Player: ”Rhinos have a particularly plaintive cry, which once heard is never forgotten. The screams of agony from a rhino that have had their horns chopped off while still alive should reach out into the hearts of all of us.” Citatet återges i *Killing for profit*, sid 7. På sid 167–168 i samma bok återges en annan sekvens med en döende noshörnings skrik.

Stockholm, Sverige, sid 162–164

Källor till uppgifterna om de afrikanska terroristgruppernas inblandning i handeln med elfenben och noshörningshorn: Se källhänvisningar för kapitlet ”Hanoi, Vietnam, 136–138” samt: ”Illegal trade in wildlife and timber products finances criminal and militia groups, threatening security and

sustainable development”; *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 218; *Warlords of ivory* och ”Wildlife poaching linked to Boko Haram”.

Men det finns också granskningar som ifrågasätter terrorgruppernas inblandning i handeln med elfenben och noshörningshorn. Se bland annat ”The claim that illegal ivory is funding a major terror group in Africa may not be true” och ”Ivory and terror: Fact or myth?”.

Uppgifterna om al-Shabaabs kopplingar till Sverige: ”Nya terrorledaren bodde i Sverige” och ”Svenskar bidrar till terrorism i Somalia”.

Idén till radbandet fick jag efter att ta tagit del av Blank Spot Projects bildbaserade reportage ”The bureaucracy behind the death cult of IS”.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 165–168

Uppgiften om noshörningens borttagna ögon bygger på en intervju med Vincent Barkas samt reportaget ”Killing fields: Africa’s rhinos under threat”.

Beskrivningen av noshörningens hud baseras på min egen närkontakt med några av Kolmårdens noshörningar i februari 2016.

Hur noshörningar riskerar att kvävas till döds när hornen hackats av beskrivs i boken *The poacher’s moon*, sid 35.

Krugerparken, Sydafrika, sid 169–171

Elefantjakten ökade dramatiskt i Krugerparken år 2015 efter flera års lugn. Det bekräftades av Sanparks i ett pressmeddelande den 22 oktober 2015: ”19 elephants killed by poachers in the KNP”.

Om antalet elefanter i Kruger: Siffran varierar beroende på vilken källa som används. 17 000 är det antal som nämns i artikeln ”Natural ruses rule out culling for elephants”, som publicerades i Conservation Action Trust, den 22 november 2014.

Priset på elfenben uppges ha halverats på kort tid och ligger nu på cirka 1 100 dollar per kilo. Källa: "Price of ivory in China falls sharply", Wildlife Conservation Network, 7 december 2015.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 172–176

Skildringen av hur en tjuvskjuten noshörning undersöks bygger på intervjuer med Vincent Barkas och Shaene Tintinger samt "SOS Noshörning"; "Big game, big money"; "Killing fields: Africa's rhinos under threat" och *Killing for profit*, sid 210–212.

Jaktvapen av kaliber .303, .375 och .468 är vanliga bland tjuvjägare. Ofta med djupdämpare och bortslipade serienummer. *Killing for profit*, sid 15 och 221.

Moçambikanska poliser som säljer beslagtagna vapen till tjuvjägare: "Hunting season".

Bilden av hur tjuvjägaren ser noshörningens horn som guld på fyra ben har jag lånat av Lawrence Anthony i hans bok *The last rhinos*, sid 5.

Uppskattningen av antalet tjuvjägare som vid varje given tidpunkt befinner sig inne i Krugerparken är hämtad från *Killing for profit*, sid 213, och "Tipping point: transnational organised crime and the 'war' on poaching". Ungefär 60 procent av all tjuvjakt på noshörningar äger rum i Krugerparken, och 2015 beräknas minst 7 500 tjuvjägare ha tagit sig in i parken.

Antalet kineser som bor i Johannesburg uppskattas till 200 000 i artikeln "China joins forces with South Africa and Mozambique against wildlife crime".

Enligt rapporten "Tipping point: Transnational organised crime and the 'war' on poaching" finns det cirka 8 875 vita och 384 svarta noshörningar i Krugerparken.

Exempel på tekniska lösningar som anses kunna stoppa tjuvjakten, och de problem som finns med dessa, diskuteras i artiklarna "Svensk teknik kan rädda hotade djur"; "Gift metod mot tjuvjakt"; "From poisoning to legalization, can the rhino poaching crisis ever be solved?" samt boken *The last rhinos*, sid

256–257. Kostnaden för att installera gps i hornen: Intervju med WWF:s Afrikaexpert Allan Carlsson. Han är involverad i ett pågående projekt i Kenya där noshörningarna utrustas med mikrochips, och han uppskattar kostnaden till 35 000–40 000 kronor per djur.

Solna, Sverige, sid 177–179

Säpochefens reaktion på Paulina Diaz teori är såklart min egen konstruktion, men det finns ett verkligt fall från 2015 då Säpo fick polisuppgifter som var betydligt mer initierade och välgrundade men ändå valde att inte agera förrän långt senare. Den utpekade mannen dömdes i juni 2015 till fem års fängelse för terroristbrott. Källor: ”Misstänkte terroristen föll mellan stolarna” och ”Fem års fängelse för terroristbrott”.

Huruvida al-Shabaab är involverat i storskalig smuggling av elfenben och noshörningshorn eller inte är en omtvistad fråga. Klart är att mindre mängder elfenben har kopplats till organisationen och att al-Shabaab har rekryterat medlemmar och haft inflytande i den kenyanska hamnstaden Mombasa, en viktig transitpunkt för smuggling av djur och djurdelar ut ur Afrika.

Se källhänvisningar för kapitlen ”Hanoi, Vietnam, sid 136–138” och ”Stockholm, Sverige, sid 162–164”, samt ”Ut ur Afrika”; ”Jag vill bara få tillbaka min bror” och ”NY: Clintons at Central Park Zoo: ivory funds terror”.

Uppskattningen att terrordådet mot Westgategallerian motsvarar priset för ett noshörningshorn kommer från debattartikeln ”Al Shabaab and the human toll on the illegal ivory trade”.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 180–186

Att rangers, veterinärer och myndighetspersoner låter sig mutas av tjuvjägarligor är tyvärr inte ovanligt. Se bland annat *Killing for profit*, sid 180, *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 197–199 samt ”South Africa rhino poaching:

Kruger staff arrested” och ”Three cops arrested for alleged rhino poaching”.

Fejkade noshörningshorn tillverkas bland annat av det amerikanska företaget Pembient (www.pembient.com). För- och nackdelar med sådana horn avhandlas i ”Biotech firm creates fake rhino horn to reduce poaching”, ”Rhino horn trafficking: market-based solutions under scrutiny” och ”3D printing rhino horns can stop poaching in Africa”.

Något år efter att jag hade hittat på scenen med gps-sändaren i det fejkade hornet såg jag dokumentären ”Warlords of ivory” där några journalister gjorde samma sak, fast med en fejkad elefantbete.

Limpopo Rhino Reserve, Sydafrika, sid 189–222

Hur konstigt det än kan låta är det faktiskt tillåtet för storviltsjägare att skjuta noshörning i minst ett av de verkliga reservat som gränsar till Krugerparken. På Stormberg Elangesi Safaris hemsida (www.sesafaris.com) står bland annat följande om jaktmöjligheterna på Timbavati conservancy: ”The APNR and Kruger National Park are probably the last areas in Africa where unfenced Rhino occur. It is not uncommon to encounter a 30-inch rhino bull. Hunting rhino here is a privilege that few get to experience.”

African grand slam: Den amerikanska organisationen Safari Club International, SCI, listar 15 ”Grand slams” för jägare. I Afrika kan man ta en grand slam bland annat genom att skjuta The Big five, alltså lejon, leopard, elefant, buffel och noshörning. ”The bigger story behind the killing of Cecil the lion that the media overlooked”.

Historien om den vita noshörningens starka comeback: *The rhino keepers*, sid 74–76, *Killing for profit*, sid 7–8 och *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 212.

De svarta noshörningarnas dramatiska minskning i antal skildras i bland annat: *Jordens djur – hovdjuren*, sid 54–55;

Killing for profit, sid 114–115; *Operation Lock and the war on rhino poaching*, sid 38, 105 och 221–222, samt *The rhino keepers*, sid 21–22 och 187.

Thabisas jämförelse mellan storviltsjakt och att äta biff är inspirerad av storviltsjägaren Natasha Illum Bergs resonemang i boken *Floder av röd jord*, sid 119–123.

Poacher's moon är ett vedertaget begrepp i Sydafrika. Det fick jag bekräftat under min resa i landet 2015. Det återfinns till och med i titeln på fackboken *The poacher's moon*. Se även *Killing for profit*, sid 4, 194 och 207.

Boko Harams namnbytte: "Analysis: Islamic state strenghtens ties with Boko Haram".

Om den ökande tjuvjakten på Krugerparkens elefanter: "19 elephants killed by poachers in the KNP".

Uppgiften om antalet tjuvskjutna elefanter kommer från faktasidan om elefanter på WWF:s svenska sajt (www.wwf.se).

Att hundar sannolikt skulle förlora en kamp mot en flock lejon bekräftas av Mike Job, projects director på Siyafunda Wildlife & Conservation i Sydafrika. "Vi hade faktiskt en incident förra månaden där en hund gick till attack mot ett lejon och blev rejält riven", sa han i en telefonintervju våren 2016.

Hur man skär loss ett noshörningshorn beskrivs i *Killing for profit*, sid 14.

Lejon, krokodiler och andra vilda djur utgör ett lika verkligt som dödligt hot för både rangers och tjuvjägare i Sydafrika. Protracks general manager Shaene Tintinger berättade för mig i april 2015 att tre av organisationens anställda har dödats av lejon under vanliga arbetspass. Även många moçambikier som har försökt korsa nationalparken har dödats av lejon och krokodiler. *Killing for profit*, sid 209.

Hur man bör agera om man råkar på en grupp unglejon lärde jag mig av rangern Andrews Mtshali i Greater Makalali Reserve våren 2015.

Stockholm, Sverige, sid 223–224

Storbritanniens varningsskalor för terrorhot finns listade på hemsidan *www.mi5.gov.uk*.

Mark Rowley är en verklig person som vid tidpunkten för bokens publicering hade titeln assistant commissioner för specialist operations vid Metropolitan Police Service i Storbritannien. (*http://content.met.police.uk/Site/management-board*). Scotland Yard är Londonpolisens högkvarter.

Terrorforskaren Magnus Ranstorp bekräftar i en intervju att det är vanligt att somalier i diasporan ofta rör sig mellan länder som exempelvis Sverige och Storbritannien.

Stockholm, Sverige, sid 229

Hur UD och svenska utlandsmyndigheter agerar när de får kännedom om att en svensk medborgare omkommit utomlands regleras i UF 1987:12, *Utrikesdepartementets föreskrifter om åtgärder vid dödsfall i utlandet*.

Sofia Bjäregård är en påhittad person.

Hoedspruit, Sydafrika, sid 230–239

Den geografiska beskrivningen av Hoedspruit och dess omgivning bygger på mina egna observationer. Motellet är dock skapat ur min fantasi.

Vietnams ambassad i Pretoria har vid flera tillfällen varit inblandad i handel med noshörningshorn. *Killing for profit*, sid 250–255 och ”The South Africa–Viet Nam rhino horn trade nexus: a deadly combination of institutional lapses, corrupt wildlife industry professionals and Asian crime syndicates”.

Den avslöjande filmsekvensen visades i det sydafrikanska programmet *50/50* den 17 november 2008.

(Listan på liknande exempel kan göras lång. Sedan 1986 finns det minst 29 fall där diplomater eller andra personer med diplomatstatus misstänks ha utnyttjat sin immunitet för att smuggla noshörningshorn eller elfenben i Afrika.

Nordkoreanska ambassader pekade ut i över hälften av fallen. Så sent som 2015 stoppades en nordkoreansk diplomat med 4,5 kilo noshörningshorn i sin bil. Han undkom straff. ”Beyond borders: crime, conservation and criminal networks in the illicit rhino horn trade”.)

Om varför Mercedes kallas Tony Yengeni: *Killing for profit*, sid 231.

Den kriminella ex-polisen Gareth Chernick är inspirerad av ett verkligt fall i samma provins, då en välkänd före detta polisman greps med noshörningshorn i sin ägo. *Killing for profit*, sid 220–222.

Johannesburg, Sydafrika, sid 249–250

Den avgrundsdjupa kontrasten mellan stadsdelarna Sandton och Alexandra beskrivs bland annat i *Sydafrika – betraktelser från Kap till Kruger*; ”Safety tips Johannesburg in South Africa” på turistsajten *johannesburg-airport.com* samt i en rad Youtubeklipp, däribland ”Drive from Alexandra to Sandton, Johannesburg (South Africa)”, publicerat den 16 mars 2015.

Britten Aleister Crowley (1875–1947) var en av 1900-talets mest inflytelserika ockultister och ett slags märklig ikon inom hårdrocksvärlden. Han var en viktig inspirationskälla för Led Zeppellin-gitarristen Jimmy Page och är omsjungen av bland andra Ozzy Osbourne i låten ”Mr Crowley” på albumet *Blizzard of Ozz* (Jet records, 1981) och Iron Maiden i låten ”Moonchild” på albumet *Seventh Son of a seventh son* (EMI, 1988). Aleister Crowley syns också på omslaget till The Beatles album *Sgt Peppers lonely hearts club band* (Parlophone, 1967).

Källor: *Getcha rocks off* (Mick Wall, Orion, 2015) och *en.wikipedia.org*.

Shanghai, Kina, sid 251–252

Elfenbensbålet Li Cheng ser på tv-nyheterna är inspirerad av den rekordstora uppeldningen av elfenben och noshörningshorn

utanför Nairobi, Kenya, den 30 april 2016. Se bland annat "Historic ivory burn covers the sky in smoke and ash", *CNN*, 1 maj 2016.

Uppgifterna om Shanghai Tower: www.wikipedia.org.

Johannesburg, Sydafrika, sid 253–256

Skildringen av Hillbrow baseras bland annat på bilder och texter från bloggen "Death of Johannesburg", (deathofjohannesburg.blogspot.com/).

Den utsatta situation som många sydafrikanska kvinnor befinner sig i beskrivs av den sydafrikanska författaren Marlene van Nerkerk så här: "Av Interpol betraktas Sydafrika som våldtäkternas huvudstad i världen. /.../ Ett chockerande faktum är att inte ens de mest värnlösa slipper undan. Späda flickor på några månader såväl som mormödrar befinner sig under ständig våldtäktsbelägring, särskilt i de fattiga förorterna." Källa: "Kvinnor i Afrika tvingas leva som jagade djur".

Det finns även ett flertal verkliga exempel på att tjuvjägarligor ger sig på parkvaktens anhöriga för att tvinga dem till samarbete, till exempel genom att våldta deras fruar eller flickvänner. Om detta vittnar flera av de tjuvjaktsexperter jag intervjuade i Sydafrika. "Ju svårare vi gör det för tjuvjägarna, desto våldsammare blir deras metoder", säger en av de intervjuade.

Johannesburg, Sydafrika, sid 265–272

Citatet "One is too many ..." används av organisationen Anonyma Alkoholister men är välkänt inom alkoholistvården världen över. Se bland annat boken *This is A.A.: an introduction to the A.A. recovery program* (A.A. Grapevine, Inc, Alcoholics Anonymous world services, 1984), sid 10.

Adressen till Vietnams ambassad i Maputo är korrekt, men ambassadören är min skapelse.

Shanghai, Kina, sid 273–274

Derrick Avenue ligger i Johannesburgs Chinatown, men restaurangen är mitt påhitt.

Johannesburg, Sydafrika, sid 275–283

Beskrivningen av Alexandra är bland annat hämtad från sajten *www.joburg.org.za* (sökord "Alexandra"), bloggen *Death of Johannesburg* samt från en rad Youtubeklipp, däribland "Drive from Alexandra to Sandton, Johannesburg (South Africa)", publicerat den 16 mars 2015.

Black Sabbaths album *Born again* gavs ut 1983 på Vertigo.

New York City, USA, sid 284–285

Bruce Springsteens "57 channels (And nothin' on)" återfinns på albumet *Human Touch* (Columbia, 1992).

Johannesburg, Sydafrika, sid 286–291

Organisationen Traffic har publicerat flera initierade rapporter om noshörningshandeln och kopplingarna mellan Sydafrika och Vietnam, men den som återges här är givetvis påhittad.

Johannesburg, Sydafrika, sid 294–299

Historien om lejonet Cecil: "Cecil the lion: Ricky Gervais and Cara Delevingne lead outpouring of anger after trophy hunter is identified as Walter Palmer"; "Cecil the lion: Zimbabwe will not charge US dentist over killing"; "'Lion killer' Walter Palmer's Florida vacation home vandalized" och "Why did the death of a single lion cause a sustained uproar?"

Stockholm, Sverige, sid 300–301

Fallet med de uppstoppade duvhökarna är inspirerat av ett liknande fall som kriminalinspektören Filippo Bassini, gruppchef artskyddsbrott på NOA, berättade om under en intervju våren 2016.

Westfieldgallerian i London existerar och har pekats ut av al-Shabaab som ett tänkbart mål. ”Al-Shabaab video’ calls for attacks on London shopping centres including Oxford Street and Westfield” och ”Terrorforskare: Ett ovanligt hot från terrorggruppen al-Shabab”.

Hanoi, Vietnam, sid 304–305

Emerald Lake Hotel är min egen skapelse. Men organisationen ENV existerar och gör ett bra jobb i Vietnam.

I lufterummet över Sydkinesiska havet, sid 319–322

Anton Szandor LaVey var grundare av, och ledare för, Church of Satan. 1969 publicerade han boken *The Satanic Bible*. LaVey har varit en inspirationskälla för bland andra Black Sabbath, King Diamond och Marilyn Manson. Källor: *wikipedia.org* (sökord ”Anton Szandor LaVey” och ”Satanic Bible”) samt ”Marilyn Manson and 10 famous members of the Church of Satan” (Revolver Magazine, 17 juli 2014).

För information om Aleister Crowley, se tidigare källhänvisningar.

Noi Bai International Airport, sid 323–327

Interiören på flygplatsen har jag förändrat för att passa min historia.

Att jag placerade prickskytten i Tanzania beror på att landet har enorma problem med just tjuvjakt på elefanter. ”Illegal trade in ivory and rhino horn: an assessment to improve law enforcement under the wildlife traps project”.

För mer information om prickskyttegeväret M24, se *www.remingtonmilitary.com* och klicka på ”Firearms” i menyraden.

Hanoi, Vietnam – tre dagar senare, sid 335–337

Informationen om My Dinh National Stadium är hämtad från engelskspråkiga Wikipedia.

Epilog

Mogadishu, sid 339

Nej, köpcentret Westfield i London har inte utsatts för något terrorattentat av det här slaget, och jag hoppas verkligen att det så förblir. Att al-Shabaab har hotat med ett attentat just där är dock sant. Se tidigare källhänvisningar.

Shanghai, Kina, sid 340–341

Om Vietnams sista noshörning: "Extinction of the javan rhinoceros from Vietnam".

Utrotningen av den västliga spetsnoshörningen: "Spetsnoshörningen utrotad i Västafrika".

Stölden av noshörningshornet från Göteborgs naturhistoriska museum: "Noshörningens hemlighet".

Den sjätte massutrotningen, sid 347–348

Det tyska forskarteamet planerar att hösten 2016 hormonbehandla Najim och Fatu och därefter plocka ut ägg från de båda honorna. Med hjälp av avancerad stamcellsteknik och IVF ska äggen sedan befruktas med infrysad sperma från nordliga trubbnostjurar. Den avancerade planen går ut på att försöka skapa embryon som därefter ska planteras in i vita noshörningskor som får agera surrogatmodrar. Något liknande försök har aldrig tidigare genomförts på noshörningar.

Källor: "A picture of loneliness: you are looking at the last male Northern white rhino" och "Down to the last three: can science save the Northern white rhino from extinction?".

Uppgifterna om den sjätte massutrotningen är hämtade från rapporten "Accelerated modern human-induced species losses: entering the sixth mass extinction", boken *The sixth extinction* och sajterna www.olpejetaconservatory.org och www.iucn.org.

Faktasidan om noshörningar och tjuvjakt, sid 349

Källor: IUCN, WWF och Save The Rhino International.